

**ПАРАТЭАТРАЛЬНЫЯ ДЗЕЙСТВЫ БЕЛАРУСАЎ
ЗАХОДНЯГА ПАЗЕР'Я Ў КАНТЭКСЦЕ
СЛАВЯНСКАЙ КУЛЬТУРЫ**
(на прыкладзе валачобнага абраду)

Вялікдзень – адно з найбольш значных хрысціянскіх свят. З асаблівай урачыстасцю яго святкавалі ў рэгіёне Заходняга Паазер'я (сучасныя Браслаўскі, Глыбоцкі, Пастаўскі, Шаркаўшчынскі, Міёрскі і Докшыцкі раёны). Пашыраным ў святочныя вечары было велікоднае вандраванне валачобнікаў, якое, на думку даследчыка міфалогіі і абрадавасці валачобных песень Н.М.Нікольскага, “... ёсць толькі бедная, сцёртая рэштка ранейшай, больш багатай, драматычнай абраднасці” [1, с. 260]. Мастацтвазнавец М.Каладзінскі схільны лічыць валачобнікаў непасрэднымі прадаўжальнікамі традыцый скамарохаў [2, с. 69].

Гэты веснавы абрад напамінае зімовыя абходы калядоўшчыкаў функцыянальнай блізкасцю і сюжэтным падабенствам песень-віншаванняў, кантэкстам святкаванняў. У язычніцкія часы абрады мелі магічны характар, былі накіраваны на павышэнне ўрадлівасці, ушанаванне, услаўленне працаўніка-гаспадара, яго чалавечых і гаспадарчых якасцей, апаэтызаванне яго маёмаснага становішча, пажаданне здароў'я і дабрабыту сям'і. У мясцовасцях, дзе атрымала пашырэнне валачобніцтва, калядны абрад амаль не сустракаецца. І наадварот.

Абрад, які атрымаў назву валачобнага, быў распаўсюджаны сярод насельніцтва праваслаўнага і каталіцкага веравызнання, а для старавераў зусім не характэрны. Заўважым, што ў адрозненне ад іншых рэгіёнаў Беларусі, дзе бытавала валачобніцтва, у Заходнім Паазер'і найчасцей яно называецца лалоўніцтвам (населеныя пункты Стаўрава Браслаўскага раёна, Васіліны, Лынтупы Пастаўскага раёна, Малыя Алашкі Міёрскага раёна і інш.). Католікі вёскі Магуны Пастаўскага раёна “ішлі ў алялюю”. Адметнымі лакальнымі рысамі на- дзелены валачобны абрад і адпаведная песенная спадчына Міёршчыны. У вёсках Бабышкі, Латышы, Лявонполе гаварылі: “Трэба ісці ў Хрыстос”, – і песні адпаведна называліся хрыстоснымі.

На тэрыторыі Міёршчыны даследчыкам С.Панізікам ў 1992 г. зафіксаваны тры разнавіднасці “хрыстосаў” – каталіцкі, праваслаўны і сякаўскі. «... Сякамі называлі плятагонаў з-пад Смаленска, дзе беларусы “сыкалі”, вымаўлялі, напрыклад, “цыгунок” замест “чыгунок”. Яны вясною сплаўлялі свае ганкі-платы і на Вялікдзень прыставалі да лявонпольскага берага Дзвіны, каб за песні атрымаць “ганарар” – скаромнае. І песні іх былі хуткімі. І запевак кароткі: “Хрыстос – сын божы”. Бо ў іх сапраўды не было часу: беларускую драўніну ... чакала ў Рызе Еўропа” [3, с. 3].

Жыхары рэгіёна “лалоўнічалі” пераважна ў першы вечар свята. Толькі ў в.Малыя Алашкі абхадзілі аднавяскоўцаў днём. Рознымі па складзе і колькасці ўдзельнікаў былі гурты. Аднак найчасцей “лалоўнічалі” нежанатыя хлопцы і мужчыны. У вёсках Сакуны і Васіліны на Пастаўшчыне абрад валачобніцтва пачыналі хлопчыкі, якія першы абход вёскі рабілі на змярканні [4]. У іншых мясцовасцях рэгіёна, напрыклад у вёсцы Магуны (Пастаўшчына) дзеці хадзілі “ў жачыкі” (па святочныя яйкі) на другі дзень свята [5]. У в.Дрысвяты Браслаўскага раёна абход хат дзецямі практыкаваўся толькі праз тыдзень і насіў назву “дзіцячы Вялікдзень” [6]. У вялікіх паселішчах колькасць гуртоў не абмяжоўвалася; напрыклад, у тых жа Магунах за вечар маглі хадзіць шэсць-сем груп [5]. Найчасцей выкананне “хрыстосных” песень суправаджалася іграй на гармоніку, іншы раз на скрыпцы або (і) цымбалах [5].

Галоўную ролю ў лалоўным абрадзе выконваў “пачынальнік”, якога выбіралі загадзя. Ён быў своеасаблівым распарадчыкам веснавога абходу, галоўным выканаўцам усіх песень. Астатнія ж удзельнікі падхоплівалі аднарадковыя “запеўкі”, якія паўтараліся пасля кожнага радка. Таму для выканання ролі “пачынальніка” выбіралі чалавека сталага, які добра ведаў валачобную спадчыну, меў здольнасці да спеваў і імправізацыі. Акрамя таго, спецыфіка валачобных песень патрабавала ад выканаўцы добрай памяці, увагі, засяроджанасці, сканцэнтраванасці на змесце і дакладнай паслядоўнасці пераліку свят і прысвяткаў. Першапачаткова гэта было звязана з верай у сілу аграрна-магічнага ўдзеяння валачобнага абраду. І калі парушылася ўстаноўленая тэкставая традыцыя, лічылася, што гэта магло наклікаць на двор гаспадара ці яго сям’ю няшчасце. Шматгадовы выканавец ролі “пачынальніка” з

Міёршчыны Андрыян Кісляк мог выканаць толькі сем “хрыстосаў” у суткі – на большае не хапала энергіі [3, с. 3].

У адрозненне ад іншых рэгіёнаў Беларусі, у Заходнім Паазер’і пад моцным каталіцкім уплывам назіраюцца больш рэлігійны змест тэкстаў, традыцыйнае выкананне. Адсюль, на нашу думку, і адсутнасць пераапраанання, пераўвасаблення ў розныя вобразы, якія бытавалі ў іншых рэгіёнах Беларусі [2, с. 72]. Тым не менш наведванне кожнай вясковай хаты патрабавала і своеасаблівай тэатральнай імправізацыі. У песнях велічалі не толькі Бога, Божую маці, шэраг “святцаў”, але і гаспадара, гаспадыню, іх сям’ю, шчырую працу, “дварок-раёк”. Змест песень змяняўся ў залежнасці ад складу слухачоў: гаспадар, гаспадыня, іх дзеці. Спецыяльныя песні спявалі сыну і дачцэ, якія дасягнулі шлюбнага ўзросту. Існаваў нават так званы “дзявоцкі Хрыстос” (вёска Акунёва Міёрскага раёна).

Пасля абходаў вёскі, а часам і суседніх паселішчаў лалоўнікі збіраліся са скаромным у адну вялікую хату, дзе ладзілі гулянне да першых пеўняў. На гэтых “начнічках” частаваліся, танцавалі, вадзілі карагоды, гулялі ў розныя гульні (пераважна з велікоднымі яйкамі).

Адметнымі рысамі валачобнага (лалоўнага) абраду на тэрыторыі Заходняга Паазер’я з’яўляюцца шырокае і доўгачасовае бытаванне ў параўнанні з іншымі рэгіёнамі Беларусі (Усходняе і Цэнтральнае Паазер’е і цэнтральная частка Беларусі, дзе ў савецкія часы абрад паступова вымірае). Становішча “тэрытарыяльнай правінцыі”, у якой значную ролю адыгрывала рэлігія, спрыяла захаванню яго і да нашага часу. Безумоўна, што праваслаўе і каталіцызм аказалі значны ўплыў на тэксталогію песеннай спадчыны лалоўніцтва, якая, тым не менш, не страціла сваёй практычнай і мастацка-эстэтычнай значнасці. Пацвярджэннем таму служыць факт доўгачасовага бытавання звычайу лалоўніцтва, “хаджэння ў Хрыстос”, “алялюю”, які не толькі падтрымліваецца духавенствам, захоўваецца сярод веруючых (асабліва на Міёршчыне), але і займае цэнтральнае месца ў святах веснавога сонцастаяння.

1. Нікольскі Н.М. Міталогія і абрадавае валачобнае песень: з прац секцыі этнаграфіі / Беларус. акадэмія навук, Ін-т гістарычных навук. – Мн.: Б. в., 1931. – 362 с.

2. *Гісторыя беларускага тэатра: у 3 т. / гал. рэд. У.І. Няфёд.* – Мн.: Навука і тэхніка, 1983. – Т.1.: Беларускі тэатр ад вытокаў да Кастрычніка 1917 года. – 496 с.

3. *Панізнік С.* Масці кладку, заві ў хатку // Сцяг працы. – 1992. – 25 крас. – С. 3.

4. *Вялікдзень.* Матэрыял запісала Т. Гарошка ў 1992 г. у г.п.Лынтупы, в. Сакуны, Васіліны Пастаўскага раёна. Інфарматы: Г.А.Собаль (1914 г.н., в.Заброддзе); К.М.Вароўка (1916 г.н., в.Заброддзе); Г.У.Грынько (1916 г.н., в.Камаі); Г.Б.Пяткевіч (1914 г.н., в.Сакуны); А.В.Гутар (в.Шыркi), Г.П.Танана (г.п.Паставы).

5. *Вялікдзень.* Матэрыял запісала Т. Гарошка ў 1992 г. у в.Магуны Пастаўскага раёна ад І.Ф.Якяна (1942 г.н.).

6. *Вялікдзень.* Матэрыял запісала А.Р.Котава ў 1998 г. у в.Дрысвяты Браслаўскага раёна ад Э.Л.Шавэла (1954 г.н., в.Леванішкі Браслаўскага раёна).

БИБЛИОТЕКА БІАКМ